

Ervaren impact van maatregelen rondom Covid-19 op hybride leeromgevingen binnen het beroepsonderwijs

Fontys Hogescholen (Programma Hybride Leeromgevingen): Maria Custers, Peter Bos & Petra Poelmans

mboRijnland (Practoraat Research Lab): Jantje Timmerman & Kathinka van Doesum

Inleiding

Bij Fontys Hogescholen en mboRijnland is in de periode mei-juni 2020 onderzoek gedaan naar de ervaren impact van coronamaatregelen op hybride leeromgevingen. Hybride leeromgevingen zijn leeromgevingen op de grens van de school en de buitenwereld. Deze leeromgevingen zijn integratief van aard, omdat een deel van de schoolse context wordt geïncorporeerd op de werkplek of andersom, of omdat school en werk zodanig samenkomen dat een deel van beide praktijken transformeert tot één geïntegreerde leeromgeving (Bouw, Zitter, & De Bruijn, 2019).

Bij zowel Fontys als mboRijnland zijn hybride leeromgevingen een belangrijk punt op de strategische agenda: beide onderwijsinstellingen hebben met het Ministerie van OCW kwaliteitsafspraken gemaakt ten aanzien van ontwikkelingen in hybridisering van het onderwijs. Juist nu fysiek contact met elkaar door het coronavirus niet of minder mogelijk is, worden partnerschappen waarin samen wordt gewerkt en de ontmoeting belangrijk is, gehinderd. Omdat de ontwikkeling van hybride leeromgevingen bij beide instellingen hoog op de agenda staat, was het relevant te onderzoeken wat de impact van het coronavirus is op de ontwikkelingen van deze leeromgevingen.

Hieronder schetsen we achtereenvolgens hoe we dit onderzoek aanpakten, welke resultaten dat heeft opgeleverd en welke conclusies we daaraan verbinden. Tot slot bediscussiëren we wat dit ons leert over de kracht en kwetsbaarheden van hybride leeromgevingen.

Methode

De data voor dit onderzoek zijn verkregen aan de hand van vragenlijsten en groepsinterviews bij beide instellingen. Bij Fontys is deze data verzameld in mei 2020, bij mboRijnland in juni 2020. Voorafgaand aan de groepsinterviews ontvingen deelnemers een vragenlijst met daarin 9 vragen. Dit waren vragen met betrekking tot de samenwerking, het ervaren contact en het gevoel van verbondenheid met de drie belangrijkste stakeholders in hybride leeromgevingen: studenten, docenten en werkveldpartners. Een voorbeeld van zo'n vraag is: *"Is de verbondenheid die je voelt ten aanzien van de werkveldpartners in hybride leeromgevingen: toegenomen - gelijk gebleven - minder geworden - gestopt – niet van toepassing?"*.

Impact van maatregelen als gevolg van corona

Welke krachten en kwetsbaarheden van hybride leeromgevingen worden zichtbaar in deze tijd? En wat leert ons dat voor toekomstige ontwikkelingen?

De maatregelen als gevolg van het coronavirus zijn van impact op zowel het onderwijs (volledig online) als op het werkveld (tijdelijke sluiting van bedrijven, thuiswerken, etc.). Omdat beide instellingen – Fontys en mboRijnland – aan de start staan van meerjarige programma's waarin hybride onderwijs wordt ontwikkeld, waren wij benieuwd naar het effect van de huidige situatie op de verschillende leeromgevingen.

Voor de groepsinterviews is een globale gespreksleidraad opgesteld (open interview) waarbij de belangrijkste vraag was: *“Wat voor impact ervaar je van de coronamaatregelen op de hybride leeromgevingen?”* Het doel van dit gesprek was om met elkaar meer te leren over de krachten en kwetsbaarheden van deze hybride leeromgevingen. De groepsinterviews duurden respectievelijk 1 uur (mboRijnland) en 2 uur (Fontys Hogescholen). De interviews zijn opgenomen, getranscribeerd en vervolgens intensief geanalyseerd. Aan de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is gewerkt door collegiale controle.

Aan dit onderzoek deden 27 medewerkers mee (10 Fontys, 17 mboRijnland) die direct betrokken zijn bij hybride leeromgevingen, als docent, projectleider of coördinator. Bij mboRijnland is de vragenlijst door 15 personen ingevuld (van 39 benaderde personen) en hebben 4 personen deelgenomen aan het interview (waarvan 2 ook de vragenlijst hadden ingevuld). Bij Fontys hebben 6 personen de vragenlijst ingevuld (van 10 benaderde personen), alle 10 personen namen deel aan het interview.

Resultaten vragenlijsten

Uit de antwoorden op de vragenlijst blijkt dat er op alle vlakken een afname is te zien wat betreft de samenwerking, de verbondenheid en het contact met de diverse betrokkenen. De vragenlijst is bij beide instellingen anders ingezet. Bij Fontys is de vragenlijst vooral gebruikt ter voorbereiding op het groepsinterview en niet tot in detail geanalyseerd. Gezien de grotere respons op de vragenlijst bij mboRijnland, is de vragenlijst daar wel in detail geanalyseerd. Daarom worden in het kader hiernaast alleen de resultaten van mboRijnland samengevat.

Het merendeel van de deelnemers aan het onderzoek bij mboRijnland geeft aan dat het contact met de werkveldpartners minder is geworden of is gestopt (71%), 7% geeft aan dat de verbondenheid die wordt gevoeld met de werkveldpartners is toegenomen. Een meerderheid geeft eveneens aan dat het contact met de onderwijscollega's van de hybride leeromgevingen minder is geworden of gestopt (71%), terwijl de verbondenheid die wordt gevoeld met onderwijscollega's voor 21% van de deelnemers is toegenomen. Het contact met de studenten is overwegend minder geworden of gestopt, evenals de mate waarin studenten begeleid worden door betrokkenen en het zicht dat betrokkenen hebben op de ontwikkeling van de studenten in de hybride leeromgevingen. Ook de verbondenheid die betrokkenen voelen met de studenten is afgenomen.

Resultaten groepsinterviews

De maatregelen als gevolg van het coronavirus hebben impact op het leren en werken binnen hybride leeromgevingen. Deze impact kan zowel negatief als positief van aard zijn. Voor alle hybride leeromgevingen geldt in ieder geval dat het werken en leren andere vormen heeft aangenomen. In veel gevallen is het onderwijs verplaatst naar school of huis, in enkele gevallen is het werken en leren binnen hybride leeromgevingen stil komen te liggen. In tabel 1 zijn de belangrijkste krachten en kwetsbaarheden van hybride leeromgevingen in coronatijd weergegeven. Daarbij moet opgemerkt worden dat de genoemde krachten en kwetsbaarheden sterk *contextafhankelijk* zijn. Krachten en kwetsbaarheden binnen de ene hybride leeromgeving hoeven niet van toepassing te zijn binnen de andere. Bij Fontys lijkt binnen ICT-gerelateerde hybride leeromgevingen de omslag naar volledig online bijvoorbeeld minder ingrijpend te zijn dan bij hybride leeromgevingen binnen de zorg, sportkunde of educatie.

De belangrijkste krachten en kwetsbaarheden van hybride leeromgevingen in crisistijd

mboRijnland		Fontys	
Deze weergave is bij mboRijnland gebaseerd op ervaringen vanuit de MBO Colleges Dienstverlening, Start-Up, Economie en MLO.		Deze weergave is bij Fontys gebaseerd op ervaringen vanuit vier domeinen: educatie, economie, mens & maatschappij en techniek.	
Krachten 	 Kwetsbaarheden	Krachten 	 Kwetsbaarheden
<p>Flexibiliteit De intentie is er bij alle partijen om de samenwerking voort te zetten en vooral te kijken naar wat er wel mogelijk is in deze periode. Er wordt gedacht in oplossingen en mogelijkheden, bijvoorbeeld door trajecten meer in de school te laten plaatsvinden in plaats van extern in het werkveld (College Dienstverlening). Bij College Start-Up voeren de studenten in de thuiscontext opdrachten uit die ze normaal gesproken in een werkende setting uitvoeren (zoals schoonmaken). Bij het College MLO wordt online onderwijs i.s.m. bedrijven vormgegeven door middel van challenges voor de studenten, net als bij College Economie waar bedrijven opdrachten verstrekken waar studenten online aan kunnen werken.</p> <p><i>“We gaan een deel van de trajecten die we normaal buiten de school met een partner realiseren voorlopig in periode 1 in onze</i></p>	<p>Onzekerheid over de toekomst Ondanks de wil om door te gaan, weten school en werkveld niet wat de toekomst gaat brengen. Bij een tweede coronagolf kan de wereld er plots weer anders uitzien. Dit vormt de grootste bedreiging. In sommige trajecten is er minder personeel aan het werk. Daardoor kunnen zij ook minder de begeleiding bieden aan studenten. Hierdoor zullen trajecten niet in dezelfde volumes door kunnen gaan, maar moeten worden uitgesmeerd of verkort.</p> <p><i>“Bij horecabedrijven is de onzekerheid groot. Ze hebben zelf best wel wat mensen moeten ontslaan, dus ze moeten kijken van hoe kunnen we jullie studenten goed begeleiden, dat de kwaliteit daarin blijft zitten. We hebben er nu zelf voor gekozen, om in afwachting wanneer de Horeca weer</i></p>	<p>Flexibiliteit en verbinding De flexibiliteit van betrokkenen wordt diverse keren aangehaald en geroemd. Soms wordt hierbij bedoeld op werkveldpartners, soms op de flexibele houding van studenten en docentcollega's. In vergelijking tot regulier onderwijs lijken hybride leeromgevingen ook meer verbinding te behouden met studenten, is de perceptie van geïnterviewden. Dit door een combinatie van kleinschaligheid en intensief contact tussen docent en student. Tenslotte wordt ook genoemd dat studenten zelf de verantwoordelijkheid voelen om projecten tot een goed einde te brengen, wat de verbinding met andere actoren ten goede komt.</p> <p><i>“Ik merk dat de studenten ontzettend flexibel zijn in het hele traject. Ik merk ook dat de bedrijven waarmee wij samenwerken behoorlijk flexibel zijn”</i></p>	<p>Gemis van de ontmoeting De kracht van hybride leeromgevingen is vooral de ontmoeting. Die ontmoeting vindt nu onvoldoende plaats en wordt gemist door docent en student. Het gebrek aan fysiek sociaal contact heeft negatieve impact op (a) de samenwerking tussen student, docent en werkveldpartners en (b) de begeleiding van studenten. Studenten die nieuw binnen komen binnen een hybride leeromgeving hebben het moeilijk. Zij hebben meer tijd nodig om te wennen aan het didactisch concept en de sociale verbondenheid staat onder druk.</p> <p><i>“Als je alleen thuis achter een scherm zit, is natuurlijk helemaal niks Hybride aan hè. Je mist gewoon het bedrijf en het daar werkelijk zijn en de non-verbale communicatie en</i></p>

<p><i>eigen interne leerwerkbedrijven zetten, wel opgeplust met activiteiten die we normaal in dat hybride traject buiten de deur zouden hebben. We gaan naar nog verdere mengvormen van de school binnen halen en toch ook naar buiten en workshops in school door professionals van onze partnerbedrijven."</i></p> <p><i>"We gaan veel meer richting opdrachten die ze met het bedrijf samen doen. De trajecten die liepen, zijn eigenlijk verplaatst naar school. Ze doen nog steeds de opdrachten alleen ze doen die opdrachten vanachter hun laptop en niet meer in het bedrijf zelf."</i></p>	<p><i>klaar voor ons is, om te investeren in onze eigen interne leerwerkbedrijven."</i></p> <p><i>"De onzekerheid van wat gaat corona nog meer veroorzaken, dat is het grootste risico."</i></p>	<p><i>"Waar ik heel trots op ben is dat de werkveldpartners allemaal ontzettend onder de indruk zijn van de inventiviteit en hoe studenten zich houden in deze tijd, want het is best wel een pittige, maar ze zijn hartstikke blij met de voortgang van projecten."</i></p>	<p><i>de koffiegesprekjes en noem het maar op. Dat is volgens mij gewoon voor 80% de kracht van Hybride Leeromgevingen."</i></p> <p><i>"De kracht van de hybride leeromgeving is vooral de ontmoeting, nou dat ligt nu al sinds begin van de coronacrisis stil."</i></p>
<p>Contacten werkveld Relatiebeheer is erg belangrijk. In de eerste weken lag dit vooral bij leidinggevenden en is hier ook extra op ingezet, docenten waren te druk met online lesgeven, begeleiden van studenten. Ontmoeten met werkveld en studenten via Teams verloopt goed. Dit biedt mogelijkheden om begeleiding anders aan te pakken in een vervolg. Er is meer ruimte om goed na te denken; het contact verloopt minder gehaast dan voorheen.</p> <p><i>"Wij liepen echt stuk op de begeleiding op de werkplek. Al die verschillende hotels. We hadden dat heel intensief opgepakt. Successen van communiceren in Teams daar gaan we een blended vorm van bedenken als</i></p>	<p>Starten nieuwe samenwerkingen Bestaande contacten met het werkveld worden onderhouden, de situatie maakt het lastig nieuwe contacten en samenwerkingen aan te gaan. Er is vertraging in het leggen van nieuwe contacten, omdat een eerste kennismaking online toch anders verloopt dan bij fysiek contact. Er wordt vooral geïnvesteerd in bestaande relaties.</p> <p><i>"Het vinden van nieuwe partners... Contacten die startend waren, dat is wel stil komen te vallen."</i></p>	<p>Beter contact met werkveldpartners Er is gedurende de coronacrisis in bepaalde opzichten <i>beter</i> contact met het werkveld. Werkveldpartners lijken digitaal makkelijker aan te haken voor overleg met studenten en docenten.</p> <p><i>"Het loop wel door. Soms zelfs makkelijker omdat de werkveldpartners makkelijker kunnen aanhaken omdat het digitaal is. Dat biedt wel mogelijkheden ook voor de toekomst om handiger te schakelen."</i></p> <p><i>"Ik merk nu dat studenten makkelijker naar externen toegaan dat die makkelijker kunnen aansluiten omdat die niet op locatie hoeven te komen, maar via een Teams omgeving makkelijker een vergadering</i></p>	<p>Het wegvallen van werkveldpartners Sommige hybride leeromgevingen worden geconfronteerd met werkveldpartners die, soms plotseling en resoluut, de samenwerking tijdelijk stopzetten. Dit is ingrijpend aangezien samenwerken en werkplekleren 'cornerstones' zijn van de hybride leeromgevingen.</p> <p><i>"Waar onze studenten normaal gesproken activiteiten voor groepen begeleiden, daar activiteiten voor bedenken, die uitvoeren, daarvan leren, aanpassen, ligt dat in deze periode helemaal stil waardoor de uitvoering van die opdrachten niet kan."</i></p>

<p><i>het gaat om begeleiden op de werkvloer. Dat is wel heel erg fijn dat we daar nu ruimschoots ervaring mee hebben gehad. Ook nog de werkplekbegeleiders in MS Teams erbij zetten. We dachten altijd dat dat niet kon omdat je dan een mboRijnland mailadres moest hebben. Ook dat hoeft niet, we hebben een heleboel geleerd."</i></p>		<p><i>kunnen bijwonen. Dus daar zie ik juist voordelen dat de studenten op die manier minder afwachtend zijn externen makkelijker aansluiten."</i></p>	<p><i>"Ik zou graag de programma's die ik die we zeg maar al hebben opgezet willen continueren maar dat gaat niet want ik kan professionals niet belasten daarmee dus ja zo loop ik tegen allerlei beperkingen aan"</i></p>
<p>Duurzaamheid van de relaties Alle werkveldpartners willen door, ook al is dat op dit moment niet mogelijk. Maatschappelijk verantwoord ondernemen speelt hierbij een rol. Sommige samenwerkingen zijn al zo bestendig dat werkveldpartners voelen als collega's. Opgeven komt nergens ter sprake.</p> <p><i>"We hebben trajecten die al 3 jaar lopen en we hebben een traject die afgelopen jaar is gestart en ook die is met man en macht naar oplossingen aan het zoeken om het traject voor te zetten. Dan merk je toch dat het component maatschappelijk verantwoord ondernemen dat dat toch wel bij velen meespeelt en ze deze vorm omarmen en willen voortzetten."</i></p> <p><i>"Als je zo'n goede relatie hebt met je hybride traject, dan is dat bijna een collega. Dan is het ook een soort gunfactor en ga je op zoek naar oplossingen ipv kijken naar onmogelijkheden en dat is als je echt die relatie opbouwt. Het valt of staat dan met</i></p>	<p>Tijd van docenten Het verzorgen van onderwijs op afstand kost docenten veel tijd en energie. Hierdoor bestaat de kans dat de ontwikkeling van hybride leeromgevingen een klus "erbij" wordt en dat kan niet. Docenten hebben veel tijd nodig voor het ontwikkelen en begeleiden van hybride trajecten.</p> <p><i>"Wat bij mij het grootste probleem is in mijn project, is dat mijn docenten eigenlijk geen tijd meer hebben om goed relatiebeheer te doen. Ze zitten zo vol met dat online lesgeven, die studenten erbij houden. Dat is wat ik voornamelijk terugkrijg. Het is zo belastend in hun hoofd die hele situatie, daardoor loopt het project voor mijn gevoel wel een beetje vertraging op."</i></p>	<p>Design doet er toe Het design van de hybride leeromgevingen kan ondersteunend werken voor het leerproces van studenten. Goed doordachte samenwerkingsstructuren tussen student, docent en werkveld dragen bij aan de stabiliteit van hybride leeromgevingen gedurende de coronacrisis. Wanneer de onboarding pre-corona heeft plaatsgevonden, lijken studenten stabiel te blijven functioneren binnen hybride leeromgevingen.</p> <p><i>"We komen wekelijks samen met de student. Dan doen we een stand-up, leggen ze hun taken vast en worden er vragen gesteld op inhoudsgebied. Dat proces gaat online bijna net zo goed als offline."</i></p> <p><i>"Aan de ene kant zitten daar ook mooie elementen in, want studenten krijgen door het authentieke van de hybride leeromgeving te maken met een unieke leerervaringen, ja in interviews speel je heel</i></p>	<p>Leeruitkomsten beoordelen Een groot dilemma voor veel hybride leeromgevingen gedurende de coronacrisis is hoe om te gaan met beoordelen. In veel leeruitkomsten zit een groot toepassings- en/of sociaal component, waarvoor studenten op dit moment niet de bewijslast kunnen leveren. Later beoordelen van deze componenten zorgt voor studievertraging, wat vooral voor studenten in hun propedeusejaar lastig is.</p> <p><i>"Wij lopen nu wel vast in onze leeruitkomsten omdat daar een hele grote sociale component in zit."</i></p> <p><i>"Wij verwachten verlengers omdat zij hun bewijslast niet kunnen verzamelen en dat heeft gewoon puur mee te maken dat het elkaar zien met name de groepsinteractie en ik denk dat het gewoon niet aantoonbaar dus</i></p>

<p><i>mensen. Als er geen verloop is en je hebt constant met dezelfde mensen te maken en zij zeggen het voort, dan is dat al een stukje winst in deze tijd."</i></p>		<p><i>gericht in op allerlei situaties die te maken hebben met de coronacrisis."</i></p> <p><i>"De groepen waarmee de studenten met de bedrijven samenwerken waren gevormd en de eerste contouren van het project waren helder en eigenlijk gaan dan de studenten wel"</i></p>	<p><i>dat is op dit moment echt wel een knelpunt."</i></p>
--	--	--	--

Tabel 1: Samenvatting krachten en kwetsbaarheden van hybride leeromgevingen zoals weergegeven in de groepsinterviews.

Conclusie

Welke krachten en kwetsbaarheden van hybride leeromgevingen worden zichtbaar in deze tijd?

Overeenkomsten in krachten en kwetsbaarheden van hybride leeromgevingen in het mbo en het hbo

Bij de deelnemers van beide instellingen wordt als een kracht van hybride leeromgevingen in deze tijd 'flexibiliteit en verbinding' genoemd. Er worden creatieve oplossingen gevonden in het omgaan met de impact van de maatregelen op de hybride leeromgevingen, zowel in het onderhouden van contact als in het vormgeven aan de leeromgeving.

Door online contact is het bij beide instellingen in sommige gevallen gemakkelijker om het contact met de werkveldpartners te onderhouden. Online contact biedt een bepaalde mate van flexibiliteit, doordat iedereen eenvoudiger bereikbaar is; er hoeft minder 'afstand' afgelegd te worden om elkaar te spreken. Sterke relaties en samenwerkingsverbanden met het werkveld zijn eveneens een belangrijke kracht, hoewel deze in de groepsinterviews binnen mbo en hbo wisselend aan het licht komen. Vanuit de vragenlijst blijkt wel dat contact, zeker in het begin van de coronacrisis waarover in deze interviews veel is gesproken, is afgenomen.

In beide organisaties zijn, als gevolg van de beperkingen in fysiek contact door coronamaatregelen, waardevolle varianten ontwikkeld van hybride leeromgevingen. Binnen Fontys zijn positieve ervaringen opgedaan met bijvoorbeeld online 'weekly stand-ups', daar waar die voorheen op locatie plaatsvonden. Binnen mboRijnland zijn online challenges ontwikkeld waar studenten in opdracht van bedrijven werkten aan praktijkvraagstukken. Dit heeft de betrokkenheid van het werkveld bij het onderwijs verstevigd. Bij een andere leeromgeving zijn varianten bedacht waarin praktijkprofessionals binnen de school meer betrokken worden bij het onderwijs in plaats van dat de groep studenten extern naar het werkveld gaat. Dit werd als plan B gezien, maar nu wordt overwogen deze vorm ook structureel te laten bestaan. Bij zowel het mbo als het hbo geldt dat het afhankelijk is van waarvoor studenten opgeleid worden of er alternatieven gevonden kunnen worden voor toetsen/examineren en het oefenen van vaardigheden. Hoewel de onderzochte leeromgevingen allemaal hybride zijn, zijn ze zeer divers. Zo verschilt de mate van samenwerking en de aard van het beroep waarvoor de hybride leeromgeving opleidt. Over

het algemeen kan gesteld worden dat het erop lijkt dat vaardigheden in het mbo soms gemakkelijker uit te voeren zijn in een thuis- of onlinecontext dan in het hbo het geval is. Zo gaf een van de deelnemers in het onderzoek bij mboRijnland aan dat studenten schoonmaakvaardigheden thuis oefenen (koelkast schoonmaken volgens protocol), terwijl geïnterviewden van Fontys aangaven dat het contact met de cliënt in het leerproces dusdanig essentieel is, dat dit niet goed op afstand te organiseren is.

De coronacrisis zorgde bij beide instellingen voor een urgentie om creatief te zoeken naar blended manieren van samenwerken. Deze kracht zien we terug in zowel het leggen en onderhouden van contact met het werkveld als het aanhaken van het werkveld bij alternatieve onderwijsvormen.

Verschillen in krachten en kwetsbaarheden van hybride leeromgevingen in het mbo en het hbo

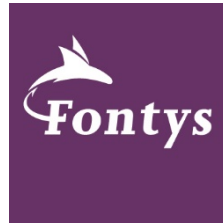
Bij Fontys wordt het beoordelen van leeruitkomsten als dilemma benoemd. Bij mboRijnland is dit niet naar voren gekomen. Het is onduidelijk of dat komt doordat het niet of minder speelt, of doordat er niet naar gevraagd is. Bij mboRijnland is door deelnemers het goed onderhouden van relatiebeheer (juist in deze tijden) als kracht benadrukt. Bij Fontys wordt het tijdelijk wegvallen van de samenwerking met werkveldpartners als kwetsbaarheid aangegeven. Dit speelde met name tijdens de start van de coronacrisis en werd vooral benoemd door betrokkenen van zorg gerelateerde hybride leeromgevingen¹. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de organisaties met wie zij samenwerken, geografisch gesitueerd zijn in gebieden die dit voorjaar sterk door het coronavirus getroffen waren. Een interessant spanningsveld is dat deelnemers aan de ene kant aangeven dat corona een kans is om meer contact te hebben met werkveldpartners. De drempel om online contact te hebben is lager dan het geval is bij een ontmoeting op locatie, wat meer reistijd verlangt. Aan de andere kant is er ook het risico dat de samenwerking met werkveldpartners afneemt, omdat prioriteiten van werkveldpartners mogelijk tijdelijk elders liggen, hun werkprocessen door overheidsingrijpen stil komen te liggen of men, in het geval dat het leren of werken niet online kan plaatsvinden, het contact vanwege risico op besmetting wil beperken. Bij mboRijnland werd benadrukt dat relaties met bestaande partners goed zijn en extra onderhouden worden, tegelijkertijd is het lastig om relaties aan te gaan met nieuwe partners in deze tijd, hoewel een geïnterviewde bij Fontys aangaf hier toch al goede ervaringen mee te hebben.

Discussie

In de discussie plaatsen we de conclusies en resultaten eerst in theoretisch perspectief. Daarna gaan we in op de belemmeringen van het onderzoek en doen we suggesties voor vervolgonderzoek.

Goodyear, Carvalho en Dohn (2014) hebben waardevolle bijdragen geleverd aan inzichten over het ontwerpen van hybride leeromgevingen. Zij schetsen dat de hybride leeromgeving vanuit een aantal ontwerpperspectieven ontworpen kan worden: inhoudelijk, temporeel, sociaal, instrumenteel en ruimtelijk. Ten aanzien van dit laatste perspectief, het ruimtelijke perspectief, schetsen Zitter en Hoeve (2012) dat er een onderscheid kan worden gemaakt

¹ Bij mboRijnland maakten zorgopleidingen geen deel uit van dit onderzoek, mogelijk is de impact op de mbo zorgopleidingen gelijk aan de impact op de hbo zorgopleidingen.

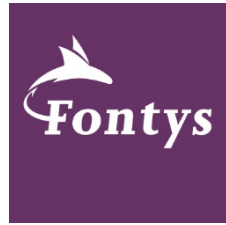

tussen het fysiek ruimtelijk ontwerp en het digitaal ruimtelijk ontwerp. Dit onderscheid reikt verder dan de juiste blend van online en offline onderwijs. Het gaat bij het ontwerpen van hybride leeromgevingen ook over ontwerpkeuzes ten aanzien van 'waar' het leren en werken plaatsvindt, bijv. op een bedrijventerrein, hoe die omgeving eruitziet en voor wie die is ingericht. We zien nu dat de coronacrisis instellingen dwingt het ruimtelijk ontwerp van de hybride leeromgeving te herzien en soms ook efficiënter te maken. Leren en werken dat oorspronkelijk voorzien was op de werkplek, bleek in veel gevallen niet mogelijk. Hybride leeromgevingen hebben gezocht naar alternatieven. Kan het leren en werken ook elders plaatsvinden? Uit dit onderzoek blijkt dat daarin al verschillende varianten zijn ontstaan bij de instellingen.

Met de (al dan niet tijdelijke) verschuiving van het leren en werken op de werkplek naar een online omgeving, komt het risico dat de school de grootste rol speelt in deze online omgeving. De kracht van een hybride leeromgeving zit ook juist in het verbinden van de contexten van school en werkveld (Bouw, Zitter & De Bruijn, 2019). Verschillende betrokkenen van hybride leeromgevingen gaven in de interviews en vragenlijst aan dat het contact met de werkveldpartner was afgenomen in deze tijd. Het is interessant om te onderzoeken wat de effecten zijn van de gedwongen verplaatsingen van fysiek naar online onderwijs in deze grenspraktijken. Hoewel er online veel mogelijk is, zijn er praktische problemen waar hybride leeromgevingen tegenaan lopen. Ook botst de openheid die nodig is om goed samen te werken in hybride leeromgevingen nogal eens met privacywetgeving en intern beleid vanuit de betrokken partijen.

Dit onderzoek geeft eerste inzichten in impact van coronamaatregelen op hybride leeromgevingen. Het aantal deelnemers aan het onderzoek was beperkt. Ook zijn in dit onderzoek niet alle hybride leeromgevingen van beide onderwijsinstellingen vertegenwoordigd. Deze inzichten kunnen daarmee ook niet gegeneraliseerd worden naar hybride leeromgevingen in het algemeen. Daarnaast is alleen naar de impact vanuit het perspectief van de school gekeken, het perspectief van het werkveld en de student zijn hierin niet meegenomen. Zeker nu blijkt dat in het studiejaar 2020/2021 de maatregelen als gevolg van corona nog van kracht blijven, is het interessant deze omgevingen ook de komende tijd nauwlettend te blijven volgen. Wat zijn de effecten op de langere termijn op hybride leeromgevingen? Zien we andere krachten en kwetsbaarheden nu de coronasituatie langer aanhoudt? Worden er grote of kleine veranderingen doorgevoerd in het curriculumontwerp van deze hybride leeromgevingen? Wat doet dat met de samenwerkingsrelatie en hoe ervaren studenten het leren en werken in een hybride leeromgeving in coronatijd? Om inzichten op deze vragen te verkrijgen, wordt dit onderzoek binnen Fontys en mboRijnland de komende tijd voortgezet.

We zijn benieuwd hoe ook andere hybride leeromgevingen in het beroepsonderwijs omgaan met de gevolgen van de maatregelen rondom het coronavirus voor hun onderwijs. We komen graag in contact met andere betrokkenen van hybride leeromgevingen die open staan voor kennisuitwisseling, omdat we geloven dat we veel van elkaar kunnen leren in hoe we omgaan met deze situatie. Werk jij bij een hybride leeromgeving in het mbo of hbo, onderzoek je deze of ken je iemand voor wie dit geldt? Stuur dan een mail naar researchlab@mborijnland.nl.

Literatuur

Bouw, E., Zitter, I. & De Bruijn, E. (2019). Characteristics of learning environments at the boundary between school and work – A literature review. *Educational Research Review*, 26, 1-15.

Goodyear, P., Carvalho, L., & Dohn, N. (2014). Design for networked learning: framing relations between participants' activities and the physical setting. *Ninth International Conference on Networked Learning 2014*, 137–144.

Zitter & Hoeve (2012). *Hybride leeromgevingen: Het verweven van leer- en werkprocessen*. Expertisecentrum Beroepsonderwijs. December 2012.